

Το νόημα της θυσίας των μαρτύρων της 9ης Ιουλίου 1821

του Κωστή Κοκκινόφτα
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

Η 9η Ιουλίου 1821 αποτελεί ημερομηνία ορόσημο στην ιστορική πορεία του Ελληνισμού της Κύπρου και καθόρισε τη συνέχειά του, όταν οι Αρχιερείς, οι υψηλόβαθμοι κληρικοί και οι πλούσιοι του τόπου οδηγήθηκαν στον τόπο του μαρτυρίου και της θυσίας. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες της εποχής, τις μέρες εκείνες των σφαγών ασκήθηκε από τους κατακτητές πίεση στους συλληφθέντες, για να εξομώσουν, με αποτέλεσμα 36 από αυτούς να αρνηθούν τη χριστιανική πίστη και να σώσουν τη ζωή τους. Από τις πιο γνωστές περιπτώσεις είναι αυτές των αδελφών Σολομωνίδη, Ανδρέα - Χουροίτ αγά και Μάρκου - Μεχμέτ αγά, από την Έμπα της Πάφου, αλλά με μεγάλη δραστηριότητα στη Λευκωσία, και του πρωτόπαπα Νικόλαου - Δερβίς Χασάν της Μόρφου. Αν οι Μάρτυρες του 1821 ακολουθούσαν το παράδειγμά τους, τότε είναι πολύ πιθανόν το ίδιο να έπραττε και ένα μεγάλο μέρος του χριστιανικού πληθυσμού του νησιού. Σε μια περίοδο μάλιστα, που οι περισσότεροι από τους κατοίκους ζούσαν σε καταστάσεις αμάθειας και πνευματικού σκότους, εξαιτίας της τουρκικής κακοδιοίκησης, της ανυπαρξίας σχολείων, της φτώχειας και της εξαθλίωσης, ο κίνδυνος του μαζικού εξισλαμισμού, που θα οδηγούσε στον σταδιακό εκτουρκισμό του νησιού, ήταν ιδιαίτερα μεγάλος και πιθανός. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα των Χριστιανών της περιοχής του Οφ στον Πόντο, οι οποίοι τον 16ο αιώνα εξισλαμίστηκαν μαζικά, ακολουθώντας τον Επίσκοπό τους Αλέξανδρο, ο οποίος ασπάστηκε το Ισλάμ.

Ειδικότερα για τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό σώζονται οι μαρτυρίες των ξένων περιηγητών Τζων Κέιρν και Ιωσήφ Γουώλφ, οι οποίοι καταγράφουν τις τελευταίες στιγμές του, και την αποφασιστικότητά του να εμπνεύσει τον λαό με το μαρτύριό του. Όπως αναφέρει ο Κέιρν, ο οποίος επισκέφθηκε τον Αρχιεπίσκοπο μερικές ημέρες πριν από την εκτέλεσή του, όταν τον ρώτησε, γιατί δεν μερμνούσε για τη σωτηρία του, αφού η πολιτική κατάσταση ήταν τεταμένη και η ζωή του απειλείτο, ο Κυπριανός του δήλωσε ότι θα παρέμενε, για να προσφέρει κάθε δυνατή προστασία στους κινδυνεύοντες Χριστιανούς, και ότι είχε αποφασίσει, αν χρειαζόταν, να θυσιάσει τη ζωή του. Όπως σημειώνει σε βιβλίο, που εξέδωσε το 1826, με βάση πληροφορίες του από αυτόπτες μάρτυρες, ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος οδηγήθηκε στο μαρτύριο με αξιοπρέπεια και πνεύμα αντίστασης κατά της βίας, της μισαλλοδοξίας και της τυραννίας. Χρόνια αργότερα, ο Βασίλης Μιχαηλίδης, στο ποίημά του «Η 9η Ιουλίου 1821», απέδωσε πολύ εύγλωττα

Ομιλία που εκφωνήθηκε στον Ιερό Ναό της Παναγίας Φανερωμένης στη Λευκωσία, στις 9 Ιουλίου 2017, κατά το ετήσιο μνημόσυνο των Μαρτύρων του 1821.

την απόφαση αυτή του Κυπριανού, ο οποίος, απευθυνόμενος στον Τούρκο Κιόρογλου, που θέλησε να τον φυγαδεύσει, δικαιολογεί την παραμονή του με τους στίχους: «Δεν φεύκω, Κιόρογλου, γιατί, αν φύω, ο φευκός μου / εν να γενή δανατικών εις τους Ρωμιούς του τόπου». Ο δε Γουόλφ, ο οποίος αφίχθη στη Λευκωσία λίγες ημέρες μετά τα γεγονότα της 9ης Ιουλίου, παρέχει τη συγκλονιστική πληροφορία για πρόταση στον Αρχιεπίσκοπο να ασπαστεί το Ισλάμ και να του χαριστεί η ζωή. Σύμφωνα με όσα αναφέρει, ο Κυπριανός απέρριψε χωρίς δεύτερη σκέψη τα όσα του προτάθηκαν και προσήλθε στο μαρτύριο με τις φράσεις: «Κύριε ελέησον, Χριστέ ελέησον», διδάσκοντας με το παράδειγμα της θυσίας του το μεγαλείο και την αλήθεια της χριστιανικής πίστης.

Τα όσα διαδραματίστηκαν τις τραγικές ημέρες του καλοκαιριού του 1821 συντέιναν, ώστε μερίδα πιστών να συμπεριλάβει τους σφαγιασθέντες ανάμεσα στον κατάλογο των Νεομαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Γι' αυτό και, αμέσως μετά το μαρτύριό τους, η μνήμη ειδικά του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού περιβλήθη με τον φωτοστέφανο του Ιερομάρτυρα, όπως από τους Αρχιμανδρίτη Θεοφύλακτο Θησέα και Έξαρχο της Αρχιεπισκοπής Ιωαννίκιο, οι οποίοι υπέγραψαν στη Μασσαλία, στις 6 Δεκεμβρίου 1821, ύστερα από τη διαφυγή τους από το νησί, τη διακήρυξη των Κυπρίων φυγάδων για συμμετοχή στον αγώνα των Ελλήνων υπέρ της ελευθερίας. Κατά παρόμοιο τρόπο, ο Αρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος, στην έκδοση βιβλίου του, το 1842, σημείωσε ότι ήταν «Αρχιμανδρίτης του αιδιόμου Ιερομάρτυρος Κύπρου».

Η ίδια αντίληψη για το νόημα της θυσίας των Μαρτύρων της 9ης Ιουλίου εντοπίζεται και στα μεταγενέστερα χρόνια, όπως για παράδειγμα κατά το έτος 1928, οπότε με την ευκαιρία της εκταφής των οστών τους, για να τοποθετηθούν στην κρύπτη του υπό κατασκευή Μουσουλείου, στο προαύλιο του ναού της Φανερωμένης, δημοσιογράφος της εποχής, εκφράζοντας τη λαϊκή συνείδηση, αναφέρθηκε σε δυνατότητα «προσκύνησης των ιερών οστών των Κυπρίων εθνομαρτύρων του 1821», διότι «τα οστά ταύτα είναι πραγματικώς λείψανα άγια», όπως υπογράμμιζε. Το 1941, άλλος δημοσιογράφος σημείωνε, πως «το καθήκον της Εκκλησίας και του Ελληνικού λαού της Κύπρου προς την ιεράν μνήμην του Εθνομάρτυρος Αρχιεπισκόπου και των αυτώ συμμαρτυρησάντων» ήταν «να περιληφθούν μεταξύ των Αγίων της Ελληνικής Εκκλησίας». Παρόμοια ήταν η άποψη και του Χατζηαδάμου Χριστοφόρου από την Άχνα, ο οποίος εξέδωσε, το 1936, «φυλλάδα» με την ακολουθία των Μαρτύρων της 9ης Ιουλίου, και του λόγιου γιατρού Κύπρου Χρυσάνθη, ο οποίος δημοσίευσε, το 1954, ποιητική σύνθεση στη δημοτική με τίτλο: «Ακολουθία του Εθνομάρτυρα Κυπριανού».

Όπως είναι γνωστό από τις πηγές της εποχής, τον Μάιο του 1821 εστάλη στο νησί, με το πρόοχημα να αποτρέψει την κήρυξη επανάστασης, στράτευμα από την Πτολεμαΐδα της Παλαιστίνης, αποτελούμενο από ανυπότακτη βαρβαρική ορδή 4.000 ανδρών, οι οποίοι προέβησαν σε σφαγές και λεηλασίες, που διάρκεσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η μαρτυρία του Σουηδού περιηγητή Γιάκοπ Μπέργκρεν για τη δράση τους

είναι συγκλονιστική: «Όταν», γράφει, «το 1822 πέρασα για τελευταία φορά από τη Λάρνακα, ο ελληνικός πληθυσμός του νησιού είχε περιοριστεί σε τέτοιο βαθμό, που πολλά μεγαλοχώρια ήταν εντελώς ακατοίκητα. Τα στρατεύματα του Μουχασίλη δεν άφησαν ψυχή ζωντανή παντού απ' όπου πέρασαν». Το μένος τους στράφηκε ιδίως εναντίον των κλήρου, όπως για παράδειγμα κατά των ταπεινών μοναχών της Μονής του Αγίου Παντελεήμονα, τους οποίους επίσαξαν και καλίνωσαν, μια πρακτική, που, όπως γνωρίζουμε, εφαρμόστηκε σε βάρος ιερέων, ακόμη και στα νεότερα χρόνια, κατά τις σφαγές στη Μικρά Ασία το 1922.

Την ίδια εποχή, εφημερίδες και περιοδικά, που κυκλοφορούσαν στην Αγγλία, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Αυστρία και αλλού, αποτυπώνουν με έντονα χρώματα τα δεινά του ελληνικού πληθυσμού του νησιού. Για παράδειγμα στην ετήσια έκδοση ιστορίας και πολιτικής επικαιρότητας του 1822, που τυπώθηκε στο Λονδίνο, γίνεται αναφορά στα όσα διαδραματίστηκαν τότε στο νησί και περιγράφεται η απόγνωση του χριστιανικού πληθυσμού, αφού αρχικά 25,000 σφαγιαστήκαν και ακολούθως 74 χωριά με 18,000 κατοίκους καταστράφηκαν και πολλοί άνδρες και γυναίκες εκτελέστηκαν ή πωλήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Ο δε Γάλλος ιστορικός Φρανσουά Πουκεβίλ στο βιβλίο του για την αναγέννηση της Ελλάδας, που εξέδωσε το 1824, αντλώντας από προξενικές εκθέσεις και άλλες πηγές, αναφέρεται σε πλήρη καταστροφή 62 χωριών και κωμοπόλεων.

Όσο και αν θεωρήσουμε υπερβολικές τις ανωτέρω αναφορές, το γεγονός είναι ότι ο χριστιανικός πληθυσμός μειώθηκε δραματικά, είτε λόγω των σφαγών, είτε λόγω της εγκατάλειψης του τόπου και αναζήτησης ασφαλέστερου καταφυγίου στο εξωτερικό. Μοναδική μαρτυρία για την πληθυσμιακή αποψίλωσή του αποτελεί το Κατάστιχο 6 του 1825, που φυλάσσεται στο αρχείο της Αρχιεπισκοπής και όπου καταγράφονται τα ονόματα των αρρένων Χριστιανών φορολογούμενων με κεφαλικό φόρο κατοίκων των χωριών και των πόλεων, ηλικίας 15 έως 70 χρόνων, οι οποίοι ανέρχονταν σε 13,141 άτομα, που αντιστοιχεί σε συνολικό χριστιανικό πληθυσμό του νησιού μόλις 40,000!

Από την ιστορία των χρόνων της Τουρκοκρατίας γνωρίζουμε ότι οι κάτοικοι πολλών χωριών του νησιού, οι οποίοι ζούσαν μέσα στις πολύ δύσκολες συνθήκες φτώχειας και εξαθλίωσης της εποχής, είχαν εξισλαμιστεί φαινομενικά, αφού έτσι τα οφέλη, που είχαν από την ένταξή τους στην κυρίαρχη τάξη, τους επέτρεπαν τουλάχιστον να επιβιώνουν. Δυστυχώς, όμως, με την πάροδο του χρόνου η πλειονότητά τους υιοθέτησε τον ισλαμικό - τουρκικό πολιτισμό και εκτουρκίσθηκε. Το φαινόμενο αυτό του εξισλαμισμού παρουσίαζε ιδιαίτερη ένταση στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σε περιόδους επαναστατικών κινημάτων και αναταραχών, οπότε προκαλούνταν σφαγές και δηλώσεις από τα στρατεύματα του Σουλτάνου. Παρόμοιο σκηνικό εξελίχθηκε και στην Κύπρο το 1821, όταν ορθώθηκε ως ανάχωμα έναντί του η δύναμη της θυσίας των Μαρτύρων της 9ης Ιουλίου, οι οποίοι με την ομολογία της χριστιανικής τους πίστης και τον θάνατό τους τόνωσαν το φρόνημα του λαού και συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στη διάσωση και διαφύλαξη της ελληνορθόδοξης συνείδησής του και στη συνέχιση της ελληνικής του πορείας. Σε μια εποχή, κατά την οποία κέντρο και συνισταμένη της

ζωής τους ήταν η Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία αναζωογονούσε με την πνευματική της αίγλη το εθνικό σώμα, οι Μάρτυρες αυτοί αποτέλεσαν πρότυπο για τους Χριστιανούς κατοίκους, οι οποίοι αγωνίζονταν για να διατηρήσουν την πίστη των πατέρων τους, και μαζί με αυτήν και την εθνική τους συνείδηση. Η επίδραση της θυσίας τους στη λαϊκή συνείδηση υπήρξε τεράστια, αφού ήταν μήνυμα αντίστασης και πηγή δύναμης και καθοδήγησης για τους υποδούλους. Με τη θυσία τους τόνισαν το μεγαλείο και την αλήθεια της χριστιανικής πίστης, για την οποία αξίζει κανείς να δίνει και αυτή τη ζωή του. Χωρίς τη θυσία αυτή είναι πολύ αμφίβολο αν η Κύπρος θα διατηρείτο χριστιανική και ελληνική μέχρι τις μέρες μας.

Ας είναι αιώνια η μνήμη τους.



Πενταδάχτυλος ο Γιος μου (απόσπασμα)

της Κλαίρης Αγγελίδου

.....

Στερέψανε τα κεφαλόβρυσσα του Πενταδάχτυλου
κι οι Χύτροι κλαίν τα παλληκάρια.

Πού σύραν τους λεβεντιονιούς;...

Κρυφτήκανε οι πέρδικες...

Στην εκκλησιά μεσ' το στασίδι
ο γιδός μου ορθός.

Κι η ψαλμωδία ανεβαίνει.
Κομμένοι οι ήχοι -δρόμοι

του φεγγαριού ο δρόμος δεν αλλάζει

κι ο Πενταδάχτυλος αλλάζει
φορέματα μονάχα, όκι καρδιά

.....